

РІВНІ НАЦІОНАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ

В сучасному суспільстві з новою силою виникає потреба в визначенні статусу нації як історичної спільноти. Національні ідеології були духовними предтечами національних держав. Наукові теорії виникали на ґрунті цінностей, які зберігались в масовій свідомості народу, в його традиціях та звичаях. Масова, повсякденна свідомість та спеціалізована наукова свідомість утворюють два рівні національної свідомості. Сьогодні, в сучасному глобалізованому світі, вирішується доля нації, яку можна простежити за допомогою вивчення національної свідомості .

Ключові слова: нація, національна свідомість, національна ідентифікація.

Проблема, яка опинилась в центрі нашої уваги, стосується долі нації як такої історичної спільноти, яка в минулому була головним соціально-культурним та соціально-політичним чинником виникнення національних держав на теренах Європи.

Виникають наступні питання: яким є сьогодні статус нації? Як вплинули тенденції постмодернізму та постіндустріалізму на цю групу в структурі суспільства? Якими є наслідки глобалізації для існування нації?

Відповіді на ці питання ми плануємо знайти в дослідженні національної свідомості як важливого атрибуту нації.

Національна свідомість – це форма суспільної свідомості. Як відомо, суспільна свідомість є відображенням об'єктивних умов життя в певних формах, а саме в несистематизованих, стихійних уявленнях і оцінках, у вигляді релігійного, філософського, наукового світоглядів, в формі духовної культури, моралі, мистецтва тощо.

У своєму концентрованому вигляді суспільна свідомість існує на науково-теоретичному рівні та на рівні масової повсякденної свідомості. Важливим елементом суспільної свідомості є цінності та оцінки, які впливають на ставлення носіїв свідомості (груп, населення, політичних лідерів, еліти) до всіх процесів та явищ, які виникають в суспільстві. Ціннісні фактори свідомості є також стимулами, здатними спонукати суб'єктів до активних дій .

Кожна соціальна група суспільства має свою особливу групову свідомість. Головною функцією групової свідомості є самоідентифікація,

тобто визначення свого місця та ролі в суспільстві, своїх групових цінностей, на підставі яких дана спільнота відрізняє себе від інших.

Все сказане вище стосується в першу чергу нації. Національна свідомість є важливою ознакою нації.

Нижче ми пропонуємо розглянути два рівні національної свідомості – науково-теоретичний та масовий або повсякденний. Перший буде представлений вченими, філософами та соціологами, другий рівень національної свідомості знаходить своє втілення в громадській думці.

Науково-теоретичний рівень національної свідомості

Методологія і методи дослідження нації були запропоновані Ольгердом Бочковським в роботі «Націологія і націографія як спеціальна соціологічна дисципліна для наукового досліду нації».[1]

Характеризуючи процес націогенеза, О. Бочковський спирається на категорії солідарності, спілки і спільноти як на методологічний інструментарій. Це не тільки наближує його до соціології Ф. Тьонніса і Е. Дюркгейма, а й зайвий раз підтверджує причетність дослідника до соціологічної науки.

Сам автор визначає свій напрямок як «спеціальну соціологічну дисципліну».

Націогенез — це зростання солідарності в межах етносу, який є джерелом нації, але не є нацією з причин внутрішньої диференціації. Націоутворюючими факторами є такі елементи свідомості як воля до утворення держави, розум, завдяки якому з'являються «спілки» (вони приходять на зміну «спільнотам»).

Розуміння нації як такої форми солідарності, де перш за все зникають класові протиріччя, характерне для багатьох дослідників. Ідея безбуржуазності українців присутня в роботах В. Винниченка, С. Єфремова, Т. Зіньківського, С. Рудницького.

Близьким до цих поглядів був й В. Старосольський. Він наділяв націю головною рисою — самосвідомістю.

В сучасній етносоціології в центрі уваги соціологів знаходиться процес національної ідентифікації, тобто вивчення механізму зародження національної самосвідомості та її функціонування.

Національна ідентифікація — це пізнання і самопізнання індивідом і групою своєї культурної специфіки.

В націології було дві групи вчених, які намагались ідентифікувати націю: ті, що вивчали процес групоутворення (групової солідарності), знаходячись осторонь, займаючи позицію спостерігача й ті, що висвітлювали процес розвитку національної групи зацікавлено, бо самі

вважали себе її частиною, її елітою. І в першому, і в другому випадку має місце раціональна форма ідентифікації. Перший вид ідентифікації уявляє собою спробу визначення соціальних груп, формулювання загальних законів їх утворення (Гумплович, Самнер, Смолл, Вундт, Ладзарус). О. І. Бочковський в роботі «Вступ до націології» не розподіляє дослідників нації таким чином, але в його характеристиці вчених, представників тих націй, що боролись за національне визволення, виглядали не стільки як дослідники сцієнтиського напрямку, скільки як ідеологи, носії національної ідеї. Це Мазіні в Італії, Міцкевич у Польщі, Ренан і Містраль у Франції, Костомаров, Антонович, Драгоманов в Україні. Аналіз ідей представників цього напрямку націології дозволяє вирішити дві проблеми. По-перше, визначити методологічні засади дослідження етно-національних угруповань, бо кожний вчений спирається на певні філософські принципи в підході до пізнання нації; по-друге, простежити раціональні форми національної ідентифікації, бо кожний вчений як представник своєї національної групи намагався свідомо підкреслити її особливості (психічні, культурні, історичні).

Українські мислителі XIX століття зробили багато для того, щоб пізнавальними засобами визначити українську націю, заявити про її специфічне буття в межах Російської держави, тобто ідентифікувати її як «самість». В рефлексії діячів « Кирило-Мефодіївського братства», а також в уявленнях продовжувачів їх справи українська нація постає як духовна монада. Головні прояви духовності, що притаманні українському народові, існують у вигляді сталих психологічних рис національного характеру, естетики, фольклору, мови, традицій, звичаїв, народної філософії., релігії. Всі ці прояви поєднуються спільною для них категорією «цінність». Слід зауважити, що національна ідентифікація починається з визначення духовних цінностей народу. Діячі української культури намагались ідентифікувати свою націю через зіставлення її цінностей з цінностями інших національних груп. Звичайно, можна трактувати твір Костомарова «Дві руські народності» як прояв русофобії, але ж можлива й інша його інтерпретація. Протиставляючи риси характерів росіян й українців, Костомаров намагається позначити психолого-культурні межі українства. Спосіб самоідентифікації через визначення сталих рис національного характеру не сприймався всіма вченими однаково. Так, Драгоманов неодноразово виступав проти консервації та романтизації цінностей «мужицької» культури.

У цих двох підходах (Костомарова та Драгоманова) до теоретичних початків визначення нації міститься методологічний принцип її

вивчення. В уявленні Куліша та Костомарова нація може існувати лише в статичній, лише в її чистому вигляді, М. Драгоманов бачить націю в динаміці. Для нього культурні впливи, культурна взаємодія є необхідними умовами розвитку українського народу, історія якого повинна стати часткою загальноєвропейського процесу.

Суттєвою рисою нації є її мова. Проблема мови в ідентифікації української нації посідає важливе місце, навіть більш значиме, ніж у визначенні титульної нації колишньої російської імперії.

Ідентифікаційний процес, пов'язаний з мовою, стане зрозумілим, якщо брати його в історичному контексті. Валуєвський указ 1863 року і Емський акт Олександра II 1876 р. мали покласти край існуванню мови як культурного фактора українства. Пізнаючи духовність своєї нації, Драгоманов спеціально звертається до мови народу як прояву його свідомості, символічної системи народної творчості, скарбниці історичної пам'яті.

Таким чином, національна ідентифікація є груповим визначенням, яке здійснюється представниками нації на рівні побутової свідомості й на рівні наукової теорії, як рядовою людиною, так й інтелектуалами. Останні розуміють під ідентифікацією пізнання історії, культури, психології народу, його самобутності в порівняльному аспекті. Це пізнання в своєму концентрованому вигляді утворює ядро національної ідеї.

Ідея — традиційна категорія філософії, яка ототожнюється з узагальненням, поняттям, абсолютом, самостійним буттям по відношенню до матеріальних речей, з їх сутністю.

Метою філософії є пізнання об'єктивної ідеї через пізнання тих феноменів, які виступають формами її втілення.

Національна ідея, як її розуміли національні мислителі, уособлює суттєві, відносно сталі риси, що притаманні певному етнічному угрупованню.

Перш за все, це його цінності об'єктивовані в традиціях, звичаях, фольклорі, пам'ятках матеріальної та духовної культури, в глибинах народної моралі. Національна ідея є водночас мета пізнання, в процесі якого філософ, соціолог, політолог, історик намагаються відкрити закони розвитку даної нації, зумовлені й духовними потенціями.

Передумови для наукового пізнання національної ідеї (або духу, духовності) формуються під впливом гуманітарного знання, а також того особливого культурного контексту, в якому перебуває вчений, його власних пристрастей, інтересів тощо.

Громадська думка як рівень масової національної свідомості

Масова свідомість - це стихійне утворення, яке містить цінності й здійснює оцінювання, спираючись на практику, досвід, впливи оточуючого середовища та різних видів інформації.

Соціологічні опитування, що здійснюються в Україні, демонструють складний та суперечливий процес перетворення етно-національних спільнот у населення, що мешкає на території української держави в якості її громадян.

Етно-національна палітра України складається з 134 етнічних груп. В Одеській області їх нараховується 133.

Перепис населення України 2001 року був зроблений на підставі самоідентифікації громадян. Згідно результатів перепису, 77,8% – це українці, 4,9% – представники національних меншин и 17,3% Є росіяни.

В Одеській області 62,8% – українці, 20,7%- росіяни та 16,5% – представники національних меншин [2].

Соціологічні дослідження показують, що в наш час простежується тенденція, згідно з якою ідентифікуючи себе, особистість визначає своє місце не тільки у просторі свого безпосереднього оточення, але й у значно більшому масштабі.

Так, наприклад, 61% громадян України підтримують ідею приєднання України до Європейського союзу, 52% вважають, що російській мові слід надати статус другої державної мови. Разом з тим, 62% вважають за необхідне зберегти такий елемент національної культури як українську мову, яку визнають рідною .

Таким чином, ми дослідили тенденції в розвитку національної свідомості на двох рівнях — науково-теоретичному та масово-повсякденному. Слід відмітити, що найбільш впливовими факторами у цьому процесі є перетворення наукової теорії в ідеолгію і державна політика формування національної державності.

Гансова Емма

УРОВНИ НАЦИОНАЛЬНОГО СОЗНАНИЯ

В современном обществе с новой силой возникает потребность в определении статуса нации как исторической общности. Национальные идеологии были духовными предтечами национальных держав. Научные теории возникали на почве ценностей, которые сохранялись в массовом сознании народа, в его традициях и обычаях. Массовое, повседневное сознание и спе-

циалізоване наукове знання образують два рівня національного свідомості . Сьогодні, в сучасному глобалізованому світі, вирішується доля нації, яку можна прослідкувати, вивчаючи національне свідомість .

Ключевые слова: нація, національне свідомість, національна ідентифікація.

Gansova Emma

LEVELS OF NATIONAL CONSCIOUSNESS

In modern society the need of definition the status of nation as a historical community arises. National ideologies were spiritual premise of national states. Scientific theories appear on the basis of values which were saved in the mass consciousness of people, their traditions and customs. Mass consciousness and specialized scientific knowledge form two levels of national consciousness. Today in the contemporary world the fate of the nation may be traced due to studying the national consciousness.

Keywords: nation, national identity, national identification.

Джерела та література

1. Бочковський О. Націологія і націографія як спеціальна соціологічна дисципліна для наукового дослідження нації // Записки УГА. — Подєбради, 1927.

2. УНІАН - 13.03.2003 [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.Unian.net/rus/news/news—34274.html>

Ганус (Трумко) Дзвеніслава

УДК 392.11 +392.51:133.4 (477.87)

МАГІЧНІ СПОСОБИ ВПЛИВУ НА НАРОДЖЕННЯ ДИТИНИ ПІД ЧАС ВЕСІЛЬНОГО ОБРЯДУ НА ЛЕМКІВЩИНІ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ ПОЛЬОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ)

У статті розглянуто основні магічні дії, які виконувалися під час весілля з метою вплинути на народження дитини. Основну увагу зосереджено на описі дій, що повинні були вплинути на статі та забезпечити благополуччя дитини. На основі власних етнографічних польових записів автора, а також опублікованих джерел і даних наукової літератури, здійснено спробу реконструювати деякі магічні способи впливу.

Ключові слова: весільна обрядовість, родильна обрядовість, дитина, магічні дії, трансформація.